

ARANA Aitor. *Ipuin-entzulea*. Euskaltzain- dia, BBK Fundazioa, 2000, 132 or.

Luis Mari MUJICA

Arana idazle ezagunaren eleberri honek 1999.koTx.Agirre saria jaso zuen. Arana ezaguna da lehendik narraziogintzan duen produzio zabalagatik, eta, batez ere, ipuingintzan bere *Ipuin lizunak* (1994) eta *Ipuin ilunak* (1995), besteen artean ahantzi gabe.

Egungo euskal literaturaren, gero esanen dugunez, makurrera garbia dago haur eta gazteen literaturaren esparruko edozein sorkuntza haizeatu eta laguntzeko, eta hesi horrek egungo produkzioara muga kualitatibo bereziak ezartzen dizkio, maiz. Ikastoletan lehen ikasaldietako (ez hainbeste ESO eta BUP etapetako) produzioa hedatzen eta potentziatzen da, eta, geroz eta gehiago salhesten eta abandonatzen da literatura egituratuago bat, euskal sorkuntzaren ikuspegia alde horretatik hertsia gertatzen delarik. Adin nagusietako irakurlea ez da behar bezala zaintzen, eta gure literaturaren malla alde horretatik, sarritan errazkeria eta txabakanismoaren esparrutan mugitzen da.

Aranaren eleberriak, hots, *Ipuin-entzulea* delakoa, literatura on baten eremutan sartzen da, nahiz eta, batzuetan, barneko ipuin batzuen nexoa eta garadura irregularra izan. Gure ustetan eleberri honen berrikuntza alpagarriena nobela bera sartzeko moldea da. Hots, protagonista bien mundua (Itziar -Idazlea- eta Fermin -entzulearena-) lau edo bost ipuinen ingurumarian eraikitzen da. Itziarrek bere ipuin-kontaktetan biltzen du Ferminen entzun-gogo berezia. Entzulearen miresmeak geroz eta eskabide zorrotzagoak ditu, ordea, eta horregatik ipuin batetik besterako ekimen-segida. Itziarrek ihes egin nahiko luke halako sareetatik, baina ez du lortuko erremate

etiko batera iritsi arte. Itziarrek asmatuko du, azkenean, entzuleak eskatzen dion ipuin esanguratsua jalgitzea, zinetan Fermin bahitzaleak jarrera pertsonalen isladak atzemanen dituen. Eleberriak, bada, barneko ipuinetatik kanpo hedadura urri du, eskematismo batean mugitzen da, eta ipuinen arabera ematen dira pasarte-aldaketak, pertsonaien erreakzioak, eta eleberri osoaren errematea ere.

Aranaren estiloa zuzena eta sotila da; normalean ez da galtzen deskribapenetan, ezta karakterizazioetan —barrokismo askorik gabe erabiltzen du, tramoen sarea—, eta hortik bere idaz-tankeraren soltasuna. Estilo ulerterraz eta zuzena darabil, gehienbat. Tramari dago-kionez, ordea, eleberri honetan, zehazki, emaniko ipuinen artean —(autoreak errelatoari ezarri bide dion Ironi-puntuaz aparte) alde asko dago ipuin batetik bestera originalite, saredura tematiko eta dialogoaren bizitasunaren aldetik.“Jainkoaren odola” eta “Konkorra” deituko Ipuinetatik “Alarguna” deritzonera gainbehera asko dago. Gure gustorako, original eta kuriosoena, behar bada, lehenengoa da, hau da, “Jainkoaren odola” deritzona; “Sasi-sendagilearena” ere aski lortuta dago. Lehenengoan, adibidez, Kristo han-hemen kalean, autobusaren geralekuan, moja batekin hizketan, ata abar azaltzen zaigu, „eta Jainkorik baden galdetzen du; hartzen dituen erantzunak txokanteak gertatzen dira maiz... Azkeneko ipuinak badu bere irakspidea —eta ardatza— eleberri osoaren traman. Hain zuzen, Fermin ipuin-entzuleak ipuinik ederrena jalgitzera gonbitatzen du Itziar idazlea. Banan-bana prozesua segidazko ipuinetan askatzen da azken kasurarte. Tartean, ordea, ipuin zenbait eraikitzerakoan, formula lasakak biltzen ditu tramak, pasarte aski sinestezinak edo inberosimilak, plano ez hain esanguratsuak, eta eleberriaren eraikuntza ipuin-kontakteta baten inguruan ardatzen da, aski originala gertatuz nobela eraikitzeko moldea. Eleberriaren erremateak badu zerikusia, bada, azken ipuin-kontaktarekin, hau da, Karlosen eritasuna Fermin ipuin-entzulearen jarrerekin inplikatzean.

Aranaren narrazioak gairatzen du bertan egun, askotan, haur eta gateentzat argitaratzen den euskal sorkuntzaren maila eskasa. Zenbat ipuin, kontatiburu, narrazio gelbera eta originalitate eskaseko liburu ez da argitaratu euskaraz azken urteotan! *Kutxidazu bidea*, *Ixabel* izeneko liburu eskax batek halako arrakasta lortzea, (hamazazpi birredizio baino gehiago...) gure ikastoletako eta euskalduntze-ikastegietako literatur eskasia eta irakasleen defizita argitan uzten

du. Beraz, ezin dugu onartu gure liburu apaletan hainbat liburu bikain inolako begiramenik gabe geratzea —egungo kritikaren erraz-bidea edo eza kontutan izanik—, eta, aldiz, haur eta gazteentzat literatura elementala (eta maiz funtsik gabea) irizpide merkatalen mesedetan bultzatzea. Literatura altua gurean abandonatua dago —gutxienez, literatura egituratu baten eremua—; apenas irakurtzen eta laguntzen den helduagoen literatura irakur-tailerretan (hamasei urtetatik gorako irakur-nahia gehienera betiko santoi batzuen —Atxaga, Saizarbitoria, Lertxundi...— esparrura mugatzen da eta beste gehieni kokagunerik urri eta larratzena eskaintzen zaie, paisaje hits baten ikuspegia baino ez eskainiz. Hainbat literatura on aintzakotzat hartu gabe, eta editorial batzuen jokabide monopolistak kontutan izanik, kritiko kamutsen eskuetan igeri geratzen da euskaraz ematen den literatura on zenbait. Bestalde, telebistaren kontrajoera merke eta erosoetan arnas handirik hartzen ez duen ibilbide nabarretan itotzen da egun euskal produzio bikain zenbait.

Bada ordua euskaran beste eleberrigintza askoz egituratu, konplexu eta prestuagoak lekua har dezan. Egoera honetan ez du merezi jarraitzea. Euskara ez da, soilik, literatura xalo, elemental —eskax —eta maiz txabakano baten— erreinua... Eta kurioski, santokie idazten duten oro —errekurtso kritiko gutxi duen jarrera editorialisten arabera— *oso ona, primerakoa* edo *bikaina* da, nahitaez, eta horrela gure letren esparruak noraezean darral, hein batean. Gure ortuan azaltzen den produzio on askok —sare batzuen baldintzak betetzen ez baditu— jai dauka atuoreagandik irakurleaganako bide hori korritzeko unean. Hautamenetan halako eta halako adiskideen musajeak azalduko dira, beti loria erosoan lainoetan bilduta.

Gure iritzian, literatura primario eta elementaletik atera behar ginateke, euskararen esparruan atentzio gehiago jarriz beste argitalpen konplexuagoetan ere. Erraztasuna, bapatekotasuna bilatu nahia narrazio inozo, gelbera eta txabakanoen gorazarrea dakar, eta, ondorioz, bidean ahalegin literario egiten dutenen afan asko antzu geratzen da. Justizia gehiago behar luke gure ortuan egiten den bete literatura batek ere.

Aitor Aranaren eleberrira itzuliz, eleberraren meriturik handiena, esan dugunez, bere egituraketan dago, alegia, protagonisten egitekoa ipuin zenbaiten konta-entzueran garatzen dela, eta ildo horretatik bilatzen duela eleberririk bere erremate bitxia. Dena den —eta

hau beste auzia da—, zenbateko hedadura ukanen du BBK gisako euskal produkzio ofizial batek euskal liburuen merkatal sarean? Zoriturrez, euskal sariak antolatzen dituzten erakundeak ez dira salatzen asko euren produkzioen salmenta hedatzen. Horrelako erakundeek, behar bada, hobe lukete originalak editore lialoagoen eskuetan uztea, dena hiru edo lau liburudenden apaletan gera ez dadin. Esanak esan, Aitor Aranaren eleberritari ongietorria ematen diogu bihotzez.